

Stručni rad

Zaprimljen: 10. kolovoza 2025.

Prihvaćen: 15. listopada 2025.

<https://doi.org/10.63365/o.21.1>

Uzroci i tijek Prvoga rimsko-ilirskog rata

Autorica: Viktorija Cvitković¹

Sažetak

Prvi rimsko-ilirski rat trajao je od 229 g. pr. Kr. do 228 g. pr. Kr. te je predstavljao prvi prodor rimske vojske i mornarice istočno od Apeninskog poluotoka. Najvažniji povijesni izvori za razdoblje Prvoga rimsko-ilirskog rata su djela Polibija, Apijana i Kasija Diona. Nakon Agronove smrti na vlast dolazi Teuta, regentkinja koja vlada u ime maloljetnog sina Pinesa. Ušla je u povijest kao jedna od malobrojnih žena-vladarica te kao gubitnica s nadirućim Rimljanima. Kraljica Teuta dopustila je Ilirima gusarstvo pod pritiskom ilirskih poglavara. Rimski je senat uputio na Teutin dvor dvojicu poslanika, braću Gaja i Lucija Korunkanija, koji su od kraljice zatražili da Ilirima zabrani pljačkaške napade na tuđe brodove i prekine opsadu Isse. Međutim, kraljica je odvrtila da svojim podanicima ne može zabraniti gusarenje. Dužnosnici kojima je Senat naredio pokretanje ekspedicije bili su konzuli Gnej Fulvije Centumal i Aulo Postumije. Prvi rimsko-ilirski rat završio je porazom Teute koja je zatražila mir. Neprijeporno je da je Teutino kraljevstvo primilo težak udarac. Ono je ubrzo preraslo u silu vrijednu uvažavanja. Rimaska ga intervencija dijeli u tri dijela te je Rim uvijek spreman vratiti trupe koje je vrlo brzo odveo 228 g. pr. Kr.

Ključne riječi: Agron, gusarenje, Iliri, Prvi rimsko-ilirski rat, rimska vojska, Teuta.

¹ mag. educ. hist et phil., viktorijac7@gmail.com, Osnovna škola Zrinskih i Frankopana Otočac

Summary

The First Roman-Illyrian War lasted from 229 BC to 228 BC and marked the first advance of the Roman army and navy east of the Apennine Peninsula. The most important historical sources for the period of the First Roman-Illyrian War are the works of Polybius, Appian, and Cassius Dio. After the death of Agron, Teuta, a regent ruling on behalf of her underage son, Pineas, took the throne. She went down in history as one of the few female rulers and as a loser to the advancing Romans. Queen Teuta allowed the Illyrians to engage in piracy under pressure from the Illyrian chiefs. The Roman Senate sent two envoys, brothers Gaius and Lucius Coruncanius, to Teuta's court, requesting that she forbid the Illyrians from attacking foreign ships and lift the siege of Issa. However, the queen responded that she could not stop her subjects from piracy. The officials tasked with launching the expedition were the consuls Gnaeus Fulvius Centumalus and Aulus Postumius. The First Roman-Illyrian War ended with Teuta's defeat, and she requested peace. It is undeniable that Teuta's kingdom took a heavy blow. It quickly transformed into a power worth considering. The Roman intervention divided it into three parts, and Rome was always ready to return its troops, which were swiftly withdrawn in 228 BC.

Keywords: *Agron, piracy, Illyrians, First Roman-Illyrian War, Roman army, Teuta*

1. Uvod

Rad se bavi najvažnijim izvorima: Polibije, Apijan, Dion Kasije te su u radu opisani njihov život i njihova djela koji nam donose vijesti o Prvom rimsko-ilirskom ratu. Ti su nam povijesni izvori bitni za rekonstruiranje ovoga povijesnog događaja, a razlikuju

se u nekim bitnim detaljima koji su naglašeni u samom radu. Kao što znamo, i dandanas je sporan prije svega identitet plemena koje je bilo nositeljem državnosti, odnosno koje je stvorilo tu državu. Sporan je čak i naziv države jer se u izvornoj građi spominje pod raznim nazivima (Ardijejsko kraljevstvo, Ilirska kraljevina). Agron na povijesnu scenu stupa u savezništvu s makedonskim kraljem Demetrijem II. u ratu protiv Etolske lige koja je napadala Epirsko Kraljevstvo i s velikom pobjedom kod Mediona, koja je bila najsjajnija pobjeda Ilira nad jednom grčkom vojskom i koja je znatno povećala prestiž ilirske vojske u očima Grka, Makedonaca i Rimljana. Kako bi dobili što jasniju sliku prvoga rimsko-ilirskog rata, te kako bi bolje razumjeli i prikazali ovaj rat, dan je kratki prikaz toga kako su rimska i ilirska vojska izgledale. U radu je opisan Prvi rimsko-ilirski rat, a posebna pozornost posvećena je uzročno posljedičnim vezama tog sukoba, kao i glavnim sudionicima rata. Naime, Prvi rimsko-ilirski rat trajao je samo od 229 g. pr. Kr. do 228 g. pr. Kr. te je predstavljao prvi prodor rimske vojske i mornarice istočno od Apeninskog poluotoka. Bio je sudbonosan za Ilirsku kraljevinu, s kojim ona ulazi u svjetsku povijest, ali ujedno znači i početak njezina kraja. Osim izvora koji nam omogućuju rekonstrukciju Prvog rimsko-ilirskog rata, spomenuti su i komentari nekih naših modernih povjesničara, u čemu se slažu i razilaze njihova mišljenja, kao što su to Marjeta Šašel Kos, Pieree Cabanes, John Wilkes, Philip de Souza te Robert Matijašić.

Tri najvažnija izvora koji nam omogućuju rekonstruiranje Prvog rimsko-ilirskog rata jesu Polibije, Apijan te Dion Kasije, koji se razlikuju u nekim bitnim detaljima. Osim najvažnijih izvora, spomenuti su i komentari nekih naših modernih povjesničara: Marijete Šašel Kos,² Pierrea Cabanesa,³ Philipa de Souza,⁴ Johna

2 Šašel Kos, 2005.

3 Cabanes, 2002.

4 De Souza, 2002.

Wilkesa⁵ te Roberta Matijašića.⁶ Prvi detalj u kojem se naši najvažniji izvori razlikuju jest u tome kada je Agron umro i kada ga je zamijenila njegova žena Teuta. Polibije stavlja smrt i ustoličenje kraljice Teute neposredno nakon pobjede kod Mediona, odnosno u jesen 231. g. pr.⁷ Apijan pripisuje Agronu još napad na Issu, rimsko poslanstvo i ubojstvo rimskog poklisara,⁸ a Dion Kasije kazuje nam da Issa traži zaštitu za Agronovog života, ali rimsko poslanstvo stiže nakon njegove smrti.⁹ Cabanes i Wilkes tvrde pak da je izvor zajednički Apijanu i Dionu počinio pogrešku te da Agronov nestanak možemo smjestiti 231. g. pr. Kr., dok Šašel-Kos¹⁰ daje prednost Dionu. Zašto je Polibije propustio spomenuti na početku rata ulogu Isse Šašel Kos nije jasno ili ga je prema njoj možda držao suvišnim, a što se tiče Apijana i sudjelovanja Agrona i njegove opsade u Issi, prema njoj je to malo vjerojatno i nemoguće. Ako slijedimo Polibija, i smjestimo Agronov nestanak već u jesen 231. g. pr. Kr, na vlast dolazi njegova žena Teuta, regentkinja u ime malodobnog sina Pinesa. Apijan¹¹ nam jedini odaje podatak da Teuta nije bila dječakova majka.¹² Šašel Kos tvrdi da je značajno da Apijan ispravno naziva Pinesa legitimnim vladarom, dok je Teuta bila samo regent, nije ju zvao kraljicom.

5 Wilkes, 2001.

6 Matijašić, 2009.

7 Polyb. *Hist.* II.4.6-7.

8 App. *Illyr.* 7.

9 Cassius Dio, *Hist. fr.* 49, 1-3; Zonaras, *Epit.* 8, 19.

10 Šašel Kos, 2002., 261.

11 Dion Kasije Kokejan rodio se između 164. i 155. godine u Nikeji, u pokrajini Bitiniji. Bio je sin Kasija Apronijana koji je bio rimski senator Dalmacije i Kilikije. Stekao je retoričku naobrazbu, dvaput je bio konzul, a bio je i upravitelj nekoliko provincija. *Rimsku povijest* u 80 knjiga pisao je oko 22 godine, opisivao je događaje od Enejina dolaska u Rim do smrti cara Septimija Severa. To opsežno djelo djelomično je sačuvano putem Ivana Zonare, bizantskog činovnika na dvoru Aleksija I. Komnena (12. st.) i njegova djela *Epitome*, te je obuhvaćalo razdoblje od osnutka Rima do 229. g. pr. Kr. Kasije je njegovao analistički stil pisanja, grupirajući događaje iz cijelog svijeta za određenu godinu. No značenje njegove povijesti poprilično je umanjeno zbog svojega mišljenja da se događaji iz vlastitog života trebaju prepustiti širim aspektima i značenju događaja. Pitanje o izvorima Diona Kasija veoma je složeno. Nesumnjivo je da je koristio brojne druge izvore od kojih nam brojni danas nisu dostupni. Za rana razdoblja Rima upotrijebio je djela starijih analista. U nekim dijelovima (posljednje doba Republike) drži se Livija, ali se služi i drugim piscima, osobito u onim knjigama koje su posvećene građanskim ratovima. Unatoč tome, vijesti koje donosi izrazito su važne. Umro je oko 235. godine.

12 App. *Illyr.* 7.

Rimska intervencija u Ilirsko Kraljevstvo predstavlja prvi korak rimskog nadiranja na Balkan i Istok te poslije i rimske okupacije istočnog Balkana i gubitka političke samostalnosti Ilira. Pojedini detalji u opisivanju ipak im se ne poklapaju, to nije ni čudno ako znamo da su Apijan i Dion pisali o tim događajima nakon više od 300, odnosno 400 godina, na temelju raznolikih vrela. Polibije¹³ općenito tvrdi da je rat počeo zbog toga što su Iliri već dugo gusarenjem ometali plovidbu trgovačkih brodova na Jadranu (pri čemu valja podrazumijevati srednji i južni Jadran), te da su zbog toga golemu štetu trpjeli i rimski trgovci, koji su bili izloženi pljački, zarobljavanju i ubojstvu.¹⁴ Apijan¹⁵ pak tvrdi da su se Issejci putu-

13 Polibije je grčki povjesničar rođen oko 208. g. pr. Kr. u Megalopolu na jugu Arkadije. Grad je pripadao Ahejskom savezu u kojem je Polibije, kao i njegov otac Likorta, obnašao visoke časti. Polibije je bio političar u Megalopolu, a njegov otac Likorta bio je veoma važan u Ahejskoj ligi. Polibijev otac Likorta bio je najglasniji zagovornik politike neutralnosti u vrijeme rata između Rimljana i Perzeja Makedonskog. To je izazvalo snažnu sumnju kod Rimljana koji su zato Polibija i još tisuću ahejskih plemića odveli u Rim kao taoce. Upoznavanje s Rimom i zbližavanje s predstavnicima rimske aristokracije utjecali su na Polibijeva politička uvjerenja: od protivnika Rimljana on se pretvorio u pobornika rimske vlasti u Grčkoj. Zahvaljujući svojoj kulturi te visokom obrazovanju, bio je dobrodošao kod mnogih rimskih velikodostojnika. Polibije se lako snašao u Rimu, stekao je veliki broj prijatelja i postao rimski građanin. U Rimu je također bio dobrodošao u kući Emilija Paula koji mu je čak povjerio svoje sinove kao učenike. Kao bivši tutor Scipiona Emilijana Mlađeg ostao je s njim u velikom prijateljstvu. Poslije šesnaestogodišnjeg boravka u Rimu dobio je pravo da se vrati u domovinu, ali Polibije nije dugo ostao u Grčkoj. Krenuo je na putovanja i često se vraćao u Rim. Sa Scipionem Emilijanom Mlađim bio je u Africi kada su Rimljani srušili Kartagu. Nakon razaranja Korinta, Polibije se ipak vraća u Grčku gdje pokušava ublažiti u tom trenutku loše stanje uz pomoć svojih rimskih poznanstava i utjecaja. Tako je i dobio težak zadatak organiziranja nove vlasti u grčkim gradovima. Na ovoj dužnosti Polibije je postigao veliki uspjeh i zaslužio veliko priznanje za svoje napore; Ahejci su mu podigli spomenike u Megalopolu, Mantineji, Tegeji, Olimpiji i drugdje. Ostatak Polibijeva života nije nam poznat; moguće je da je sa Scipionem Emilijanom Mlađim putovao do Španjolske te bio njegov vojni savjetnik tijekom rata kod Numancije. Umro je oko 120 g. pr. Kr. Najpoznatija Polibijeva knjiga je *Povijest* koja nažalost nije sačuvana u punom obimu te je od 40 knjiga u cijelosti sačuvano samo prvih pet u kojima su prikazani događaji od 264. do 146. g. pr. Kr.

14 Polyb. *Hist.* II. 8. 5.

15 Apijan, grčki povjesničar, rođen je oko 95. godine u Aleksandriji u Egiptu, u dobrostojećoj obitelji koja mu je omogućila dobro i kvalitetno školovanje. Podrijetlom je bio Grk, ali je za vrijeme Hadrijana stekao rimsko građanstvo i uveden je u viteški stalež, što mu je otvorilo put prema višim činovničkim položajima. Napisao je autobiografiju, koja je gotovo u potpunosti izgubljena. Za vrijeme vladanja cara Hadrijana živi u Egiptu, zatim se seli u Rim, gdje živi do svoje smrti. Mnoge danas poznate stvari o Apijanu poznate su nam iz pisama koja je slao svojem prijatelju Marku Korneliju. Tako saznajemo da je Apijan postao prokuratorom Egipta, a ta funkcija samo dokazuje da je bio iz viteškog staleža, koji je poslije senatorskog bio najvažniji red u starom Rimu. Cijeloga svojeg života zauzimao je razne činovničke položaje, najprije u Aleksandriji u gradskoj upravi, a potom u Rimu, u carskoj administraciji. Svoju *Rimsku povijest* napisao je relativno kasno i podijelio ju je u 24 knjige od kojih su najvažniji dijelovi oni o ratovima Rimljana s Ilirima, djelomično sačuvana knjiga o makedonskim ratovima i dvije od pet knjiga o građanskom ratu između Cezara i Pompeja. Opisivao je događaje više nego što je o njima promišljao, a njegovu stilu manjkaju ukrasi. Međutim, u mnogobrojnim retoričkim dijelovima Apijan je elokventan i zanimljiv. Uvod u knjigu o građanskom ratu između Cezara i Pompeja svjedoči upravu tome. U povijesti ratova republikanskog doba on je dosta koristio Polibija i Tita Livija; u povijesti gra-

žili Rimljanima na Agronove Ilire, tražeći od njih pomoć.¹⁶ Te dvije verzije vjerojatno se dopunjuju: Polibije navodi uzroke, a Apijan povod za rat, jer su issejske pritužbe mogle u Rimu pronaći vrlo plodno tlo s obzirom na to da su i jedni i drugi trpjeli štetu zbog gusara. Dion Kasije donosi oba ta razloga zajedno, što je još jedan dokaz da ih valja zajedno promatrati; on tvrdi da je između Isse i Rima postojao savez o prijateljstvu i uzajamnom pomaganju (*foedus*), što je bilo formalno pokriće za traženje i pružanje pomoći.¹⁷

Polibiju je u središtu interesa bila politička povijest, posebno rimski vojni uspjesi, od početka prvoga do kraja trećega punskog rata. Vezano uz njih Polibije je dao i povijesni prikaz naroda u zemljama koje je Rim osvojio. Tako je Polibijev rad u osnovi predstavljalo i prvu, uvjetno rečeno, povijest Sredozemlja. Iako kronološki slijed izlaganja otpočinje od savezničkoga rata u Grčkoj, u dvije uvodne knjige Polibije je opisao ranija zbivanja u Rimskoj Republici i Kartagi, a kao početak izlaganja odabrao je prijelaz Rimljana iz Italije na Siciliju, što je zapravo i označilo početak prvoga punskog rata. Od ostalih knjiga sačuvani su samo fragmenti različitih duljina i značenja.¹⁸ Polibije se drži nasljednikom Tukidida i pretečom povijesnog istraživanja, u današnjem smislu, prije svega zbog svojega sistematičnog traganja za uzrocima povijesnih događaja i procesa. Polibije se kritički odnosi prema raznolikim izvorima, nastojeći svoje izlaganje obrazložiti podatcima iz dokumenata. On nije uvijek vjerovao ni očevdima, govoreći da su „oči vjerniji svjedoci od ušiju.“ Najveći značaj pridavao je vlastitom iskustvu, ističući da se pred povjesničara moraju postavljati veliki zahtjevi: on mora poznavati ljude, biti iskusan u vojnim i političkim stvarima,

danskih ratova uzimao je materijal, uz nama poznate izvore i iz nesačuvanih djela (Augustova autobiografija, djelo Azinija Poliona i drugo). Međutim, Apijan nije svoje izvore koristio dovoljno pažljivo, kod izlaganja pojedinih događaja kod datuma i imena ima kod njega dosta zbrke, ne vidi se uvijek jasno red kojim se događaji razvijaju, ima netočnosti u geografskim podatcima. Umro je oko 165. godine.

16 App. *Illyr.* 7.

17 Cassius Dio. *Hist. fr.* 49, 1–3; Zonaras, *Epit.* 8, 19.

18 http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Introduction*.html

posjećivati razne zemlje. Polibije je prvi uveo pojam „pragmatična povijest“, ističući time da on izlaže „djela“ (grčki *práxeis*) naroda i vladara, namjenjujući svoje knjige državicima.¹⁹

2. Agronovo Kraljevstvo i prvi odnosi s Rimom

Fanula Papazoglu, povjesničarka koja se najintenzivnije bavila problematikom ilirske povijesti, iznijela je hipotezu da je Ilirska Kraljevina nastala potkraj V. stoljeća pr. Kr. i da je neprekinutim kontinuitetom živjela sve do II. stoljeća pr. Kr., tj. do gubitka političke samostalnosti i do vremena kada su Rimljani odveli u ropstvo posljednjega ilirskog kralja Gencija 168. g. pr. Kr.²⁰ Papazoglu je iznijela hipotezu za koju ne možemo pouzdano utvrditi da je u tom dugom razdoblju državom vladalo petnaest vladara koje je ona podijelila u dvije dinastije. U prvoj je vladalo devet vladara od kojih je najpoznatiji Bardilej, pravi osnivač dinastije, te završava Mitilijom oko 270. g. pr. Kr. Nakon te dinastije slijedi druga koja počinje Pleuratom (oko 260. g. pr. Kr.), a nasljeđuje ga njegov sin Agron pa maloljetni sin Pines koji vlada pod tutorstvom svoje maćehe Teute. Slijedi Skerdilajda, pa Pleurat, a na kraju njegov sin Gencije, kojim ujedno i završava ta dinastija i ujedno samostalnost ilirske države 168. g. pr. Kr. Ima nekoliko bitnih pitanja koja se tiču ove kraljevine oko koje još nisu usklađena mišljenja. Sporana je prije svega identitet plemena koje je bilo nosilac državnosti, odnosno koje je stvorilo ovu državu. Sporana je čak i naziv države jer se u izvornoj građi spominje pod raznim nazivima kao Ardijejsko Kraljevstvo i Ilirska Kraljevina. Agronova država nastaje 231. g. pr. Kr. i traje do 168. g. pr. Kr. do kapitulacije kralja Gencija, s tim se slažu i Papazoglu,²¹ Šašel Kos²² te Wilkes.²³ Od Agrona do Gencija svi vladari druge

19 Maškin, 1982., 6.

20 Papazoglu, 1967., 144.

21 Papazoglu, 1967., 144.

22 Šašel Kos, 2005., 254.

23 Wilkes, 2001., 170.

dinastije nose naziv *rex Illyriorum*.²⁴ Na početku svojeg izlaganja o Prvom rimsko-ilirskom ratu Polibije kaže: „Kralj Ilira, Agron, koji bijaše sin Pleuratov, imao je na zemlji i na moru značajniju vojnu silu nego bilo koji od onih koji prije njega vladahu Ilirima.“²⁵ Wilkes nam pak govori da je Agron, sin Pleuratov, pripadao vladajućoj kući Ardijejaca, ilirskom narodu na južnoj jadranskoj obali, te se slaže da je imao najmoćniju vojsku kako na kopnu tako i na moru, od svih vladara koji su prije njega vladali Ilirima.

Apijan nam govori: „Agron je bio kralj onog dijela Ilirije koja je uz Jonsko more, nad kojim je morem gospodario Pir, kralj Epira i njegovi nasljednici.“²⁶ Identificiranje teritorija njegove kraljevine s ilirskim zemljama na jonskom primorju kojima su nekada vladali Pir i njegovi sinovi otkriva blisku vezu između Agronove države i stare kraljevine Ilira, čiji je zapadni dio Pir prisvojio svojoj državi. Iz ovoga se također može vidjeti kako Apijan nije našao nikakav drugi etnik za Agrona i njegove podanike, već ih je nazvao Ilirima. Po Fanuli Papazoglu, Agronova dinastija predstavlja posljednju etapu u razvoju jedne te iste političke (ardijejske) zajednice koja je trajala oko dva i pol stoljeća.²⁷ Po njoj bi joj najbolje odgovarao naziv Ilirska Kraljevina. Dok bi po Wilkesu²⁸ i Šašel Kos²⁹ najbolje odgovarao naziv Ardijejsko Kraljevstvo.

Što je s Ardijejcima? Govoreći o Ardijejcima, i Polibije kao i Apijan znaju za njih, ali im ne pripisuju nikakvu ulogu u formiranju Agronove Kraljevine. Kod Polibija su oni samo jedno pleme, ali značajno, koje je sačinjavalo Ilirsku Kraljevinu. Samo Dion Kasije govori o Agronu da je bio Ardijejac, no suprotna svjedočanstva Polibija kao i Apijana oduzimaju vrijednost Kasijevu podatku.

24 Papazoglu, 1967., 139.

25 Polyb. *Hist.* II. 2.4.

26 App. *Illyr.* 7.

27 Papazoglu, 1967., 125

28 Wilkes, 2001., 170.

29 Šašel Kos, 2005., 253.

Prema Apijanu: „Jedno od njihovih plemena, zvano Atintani, prešlo je na stranu Rimljana.“³⁰ Ardijejska je država okupljala širi krug okolnih zajednica, plemena i naroda, ali se područje Teutina kraljevstva ne može točno odrediti. Ako su opsjedali Issu, Dirahij i Apoloniju, to su vjerojatno bili gradovi izvan osnovnog područja Ardijejaca i njihovih saveznika, što znači da je Teuta vladala od Pelješca do Skadarskog jezera, dok je u unutrašnjosti to nemoguće definirati. Rimski brodovi plove iz Dirahija do Isse te je i Issa oslobođena opsade i također dobiva isti status – zaštitu rimske države. Polibije kaže da su Rimljani napali i zauzeli druge gradove duž obale, pri čemu su kod „Nutnje“ poginuli i neki legijski časnici, tribuni i kvestori. Dion Kasije (fr. 49. 7) nam govori o rtu „Atiriju“, ali ta se imena ne mogu sa sigurnošću smjestiti na karti. Zarobili su i dvadeset lembe koji su prenosili plijen sa zemlje. Od onih koji su opsjedali Issu jedni su zahvaljujući Demetriju Farskom ostali nekažnjeni u Faru, a svi ostali rasuli su se i pobjegli u „Arbon“, (inače nepoznat ilirski grad). Kad su Rimljani oslobodili Issu od ilirske opsade, napadači su se razbježali, a Rimljani su onima koji su se sklonili u Far dopustili da ondje ostanu, zahvaljujući utjecaju Demetrija koji se tako zauzeo za svoj grad. Misli se, naime, da je Demetrije Farski bio podrijetlom iz toga grada, a ime (Demetrije) odaje njegovo grčko podrijetlo.³¹ Kako Polibije piše da se samo Issa nije pokoravala ilirskim vladarima, očito je da je Far bio pod njihovom vlašću već neko vrijeme: vjerojatno potkraj III. stoljeća pr. Kr. Far je izgubio samostalnost.

Teuta se spasila i s nekolicinom pratilaca pobjegla u Risan, dobro utvrđeni gradić podignut podalje od mora na rijeci Risan. Iako toponim nije upitan, vjerojatno je duboki Bokokotorski zaljev u kojem se Risan u vrelima smatrao rijekom duboko uvučen u kopno i bio je doista dobro zaštićen te zato idealno Teutino sklonište. Sa

³⁰ App. *Illyr.* 7

³¹ Matijašić, 2009., 90.

završetkom sezone ratovanja, konzul Gnej Fulvije Centumal s velikim se dijelom mornarice vratio u Rim, a Lucije Postumije Albin je s 40 brodova i kopnenom vojskom zimu proveo u Dirahiju. Tu je unovačio legiju u okolnim gradovima, a zadaća mu je bila nadzirati Ardijejce i zajednice koje su bile pod područjem Dardanaca. Kada je ovaj sporazum zaključen, Lucije Postumije Albin poslao je legate Etolskom i Ahejskom savezu kako bi im objasnili ne samo odredbe mirovnog sporazuma nego i razloge zašto su Rimljani uopće umiješali u zbivanja na širem području grčkoga svijeta. Bilo je to, doista prvi put da je rimska vojska prešla Jadran i Otrantska vrata, odnosno Jonsko more, i da je zakoračila na tlo Grčke u širem smislu. Polibije objašnjava da su njihovi argumenti bili vezani uz opasnost koju su Iliri značili i za Grke i Rimljane, bili su zajednički neprijatelji i jednih i drugih.³²Korinćani su ih čak pozvali na Istmijske igre. Za Rimljane je ova počast mnogo značila u diplomatskom prodoru u grčki svijet. Rimski Senat svakako je nastojao steći povjerenje i ugled u Grčkoj i zato što su već ranije bili gospodari mnogih grčkih polisa na jugu Apeninskog poluotoka i na Siciliji, a nakon Prvoga rimsko-ilirskog rata pod svoju su zaštitu stavili i vrlo ugledne polise kao što su bili Issa, Dirahij, Apolonija, Korkira (Krf). Demetrija Farskog nalazimo kao Agronova, odnosno Teutina vojnog zapovjednika, u Faru i na Korkiri, a zatim prelazi Rimljanima od kojih dobiva veliku dužnost da u njihovo ime upravlja dijelom Ardijejske države koji su osvojili te da nadzire Teutu i Pinesa.³³ Koliko je bilo područje pod njegovom upravom, nemoguće je reći jer Apijan tvrdi da je bilo malo, dok Polibije tvrdi da je bilo veliko. Cabanes te Šašel Kos daju prednost Apijanu, jer se to može vidjeti prema rimskim rasporedima ilirskih poslova. Drži se sasvim razložnim da su te dvije verzije odraz dviju različitih situacija, prije i poslije povlačenja rimske vojske iz Ilirika. Iako se priklonio Rimljanima i oni su ga postavili za svojeg namjesnika, Demetrije

32 Cabanes, 2009., 149.

33 Matijašić, 2009., 91.

se brzo „osamostalio“, odnosno iskoristio udaljenost rimske vlasti i njihove brze intervencije i poslije Teutine abdikacije oženio se Pinovom majkom, Triteutom; Dion to jedini spominje (12, fr. 53). Time je dobio najznačajniju ulogu na samom ilirskom dvoru i zapravo postao najutjecajnijom ličnosti u Ilirskoj državi. Tako je nastojao postati i službenim skrbnikom Agronova sina i regent u njegovu ime kako bi pod svojom vlašću ujedinio veliki dio nekadašnje države Ardijejaca; potom pokušao zagospodariti i područjima pod rimskim skrbništvom. To mu je najvjerojatnije bio i cilj kada je od Teute prešao Rimljanima u Korkiri. Issa, Dirahij, Apolonija i Korkira nisu priznavali njegovu vlast, ali on u prvo vrijeme nije ni ustrajao na nekakvom „priznanju“.³⁴ O odnosu prema Atintanima i Partinima, koji su bili pod zaštitom rimske države, ne znamo ništa. No u svim tim slučajevima važno je reći da se Demetrije trudio ne provocirati rimsko oružje nepromišljenim pokušajima sužavanja suvereniteta ili gospodarskih interesa grčkih kolonija. Mnogo se raspravljalo o tome do koje su mjere Rimljani imali na umu Makedoniju kada su pravili svoj razmještaj poslije ilirskog rata. Možda i nisu vodili računa o nedavnim događajima koji su uključivali Makedoniju, Ilire i Grke. Makedonci su morali biti svjesni činjenice da Rimljani kontroliraju glavni pravac prema Jadranu i da su okončali ilirsku kontrolu Dasareta. Makedonija uopće nije sudjelovala u događajima iz 229. g. pr. Kr. Dosad su Antigonidi pokazivali malo zanimanje za Jadran i kada su se mogli okrenuti u pomoć ilirskom savezniku, njihovo se kraljevstvo odmaralo od posljedica dardanskog napada.³⁵

Čini nam se da o pravoj ilirskoj kraljevskoj dinastiji možemo govoriti tek od sredine III. stoljeća pr. Kr. tj., od Pleurata pa poslije Agrona 231. g. pr. Kr. Nakon Pirove smrti i vladavine njegova slabog sina Aleksandra II. Epirskog, na račun Epirskog Kraljevstva okolne su se države uzdizale, a jedna od njih bila je upravo Ilirsko

³⁴ Matijašić, 2009., 92.

³⁵ Matijašić, 2009., 92.

Kraljevstvo na čelu s Agronom. S dolaskom Agrona na vlast 231. g. pr. Kr. otvara se najslavnija stranica ilirske povijesti. Kraljevina Agrona i njegovih nasljednika predstavlja najznačajniju političku zajednicu ne samo po veličini teritorija koje je ujedinjavala pod istom vlašću nego i po vojnoj snazi koju je razvila kako na moru tako i na kopnu. S tim se slažu i Papazoglu,³⁶ Wilkes³⁷ te Šašel Kos.³⁸ Od Vojuše i epirske granice, ona se duž obale prostirala na sjever sve do srednjodalmatinskih otoka, a u unutrašnjosti je graničila s Makedonijom, oko Ohridskog jezera, i s Dardancima, oko sastava Bijelog i Crnog Drima.³⁹

Kada su razvili gusarstvo u pravu privrednu granu, Iliri su sa svojim brzim lađama plovili po Jadranskom i Jonskom moru, dopirući katkad i do Egejskog mora, presretali lađe italjskih i grčkih trgovaca, iskrcavali se na obalama Peloponeza i pljačkali naselja. Ta će država za vladavine toga posljednjeg vladara i njegovih nasljednika biti u središtu zamršene političke igre između balkanskih država, makedonske, issejske i raznih sjevernogrčkih političkih zajednica. Međutim, novi politički činitelj koji je tada stupao na balkansku političku scenu bio je upravo Rim. Kada je Rim zagospodario Apeninskim poluotokom, tada je i došao u kontakt s istočnojadranskim zajednicama. No ubrzo nakon završetka rata s Pirom, Rim se dotada upustio u najteže ratove protiv Kartage. Prvi punski rat započeo je 264. g. pr. Kr. i trajao je pune 23 godine, a započet je zbog sukoba interesa na Siciliji.⁴⁰ Rim postaje velika država, osvojivši do sredine 3. stoljeća pr. Kr. cijeli Apeninski poluotok. Kad su Rimljani zavlada Etrurijom i Grcima, počinju se uz zemljoradnju baviti i trgovinom, a poslije su im zasmetali Kartažani, ali željeli su i žitnicu Siciliju. Zbog Sicilije sukobili su se Rimljani s najbogatijom

36 Papazoglu, 1967., 144.

37 Wilkes, 2001., 171.

38 Šašel Kos, 2005., 254.

39 Papazoglu, 1967., 123.

40 Polyb. 1.7.

pomorskom državom Kartagom koja se nalazila u Sjevernoj Africi, koja je imala moćnu mornaricu i bila gospodarica Sredozemlja. Povod ratu bilo je Kartagino zaposjedanje Mesane (sicilijanskog grada) kako bi kontrolirali prolaz. Kartaga je kapitulirala 241. g. pr. Kr. i potpisala poražavajući mirovni ugovor obvezujući se napustiti Siciliju, predati ratno brodovlje i platiti odštetu.⁴¹ Dotad najveći rat u rimskoj povijesti završio je rimskom pobjedom i akvizicijom Sicilije, a nekoliko godina poslije i Sardinije i Korzike.⁴² Iako je bio zauzet dugotrajnim ratom protiv Kartage i konsolidacijom prvih prekomorskih teritorija, Rim je uvijek motrio događanja istočno od Italije. Znači pojava Rima na zapadnoj obali Jadranskog mora, a onda i na istočnoj označuje početak događaja koji će dovesti do rimske okupacije zapadnog i južnog dijela Balkana.

Agron je krajem 3. st. pr. Kr. stvorio moćno Ilirsko Kraljevstvo te je imao jake vojne snage kako na moru tako i na kopnu. Na povijesnu scenu stupio je kao saveznik makedonskog kralja Demetrija II. u ratu protiv Etolske lige koja je napadala Epirsko Kraljevstvo.⁴³ Makedonski kralj nije bio u stanju istodobno se boriti s Dardancima na sjeveru i s Etolcima u Akamaniji i zbog toga plaća Agronu da to čini za njega. Agron je sa svojom vojskom od 5000 vojnika na 100 brodova pritekao u pomoć Demetrijevim saveznicima Akamancima. Etolci su u to vrijeme opsjedali akamanski grad Medion. Ilirska je vojska, iskrcavši se u blizini toga grada, silovitim napadom uništila etolski tabor. Bila je to jedna od najsajnijih pobjeda Ilira nad jednom grčkom vojskom i ona je znatno povećala prestiž ilirskog oružja u očima Grka i Makedonaca.⁴⁴

Nije poznato kada je osnovana Etolska liga, no činjenica je da je bila konfederacija plemenskih gradova i zajednica koja je do kraja

41 Polyb. 1.62.

42 Polyb. 1.79

43 Polyb. 11.2.5.

44 Polyb. 11.2.5.

3. st. pr. Kr. kontrolirala cijelu središnju Grčku. Prema Polibiju bili su okrutni, agresivni, nehumani i prirodne kukavice,⁴⁵ no znamo da je Polibije pripadao neprijateljskom savezu pa da takvo viđenje Etolaca i nije možda najobjektivnije.

No unatoč njihovoj ratničkoj naravi, Agron ih je porazio u bitci kod Mediona i time pokazao upravo Rimu moć svojega Ilirskog Kraljevstva, koji je u to vrijeme bio dominantna sila i uvijek je motrio događanja istočno od Italije. Nažalost, odmah po povratku iz te ekspedicije Agron je umro. Polibije kazuje da se nakon pobjede Etolaca predao zabavama i alkoholu te je umro od zatajenja pluća ujesen 231. g. pr. Kr. Bio je to veliki udarac za ilirsku državu, jer je on svojom energičnom unutrašnjom politikom uspio ograničiti vlast pojedinih plemenskih poglavica i time stvoriti preduvjete za šire uključivanje njegove države u međunarodnu politiku. Na prijestolje tada stupa maloljetni Pines, sin Agronov, ali je stvarnu vlast vršila njegova maćeha Teuta. Apijan nam jedini kazuje da je Teuta bila Agronova žena, ali ne i majka njegova maloljetnog sina Pinesa. Također, moram napomenuti da Apijan pripisuje Agronovom kraljevanju i napad na Issu, rimsko poslanstvo i ubojstvo rimskog poklisara.⁴⁶ Apijan nam govori: „Kada je ostatku Jadrana zaprijetio svojom flotom, otok Issa zatražio je pomoć Rimljana. Ovi su poslali izaslanike da prate Issejce i da se uvjere kakve im je nepravde Agron učinio. Ilirski laki brodovi napali su izaslanike dok su plovili i ubili Klempora, isejskog poslanika, te Rimljanina Korunkanija; ostali su se spasili bijegom.”⁴⁷ Dion Kasije nam govori: „Otok Issa koji je smješten u Jonskom zaljevu te njegovi stanovnici Issejci traže rimsku zaštitu još za Agronovog života, ali rimsko poslanstvo stiže nakon njegove smrti.”⁴⁸

45 Polyb. 11.3.

46 App. *Illyr.* 7.

47 App. *Illyr.* l.

48 Cassius Dio, *Hist. fr.* 49, 1-3; Zonaras, *Epit.* 8, 19.

3. Rimska i ilirska vojska

Potrebno je kratko prikazati kako su rimska i ilirska vojska izgledale. Kako je rimska vojska bolje proučena i poznata, u radu će se više govoriti o organizaciji rimske legije koja je vidljiva iz Polibijevih opisa, izgledu i opremi rimskog legionara te o tome kakav im je bio način ratovanja. Što se tiče ilirske vojske, ona je vrlo slabo poznata, jer iako antički pisci detaljno opisuju ratove, kao što je Prvi rimsko-ilirski rat, vrlo rijetko spominju kakvo oružje Iliri koriste, vjerojatno zato što se naoružanje ilirskih vojnika nije bitno razlikovalo od naoružanja drugih (helenističkih vojnika, grčkih i makedonskih). Ipak, opisi mnogih bitaka ne ostavljaju sumnju da su se Iliri u borbama odlikovali hrabrošću te da su imali razrađenu koncepciju taktika koje su im omogućavale vođenje složenijih bitaka. Iliri su i na moru razvili jaku koncepciju napada. Koristeći se sjajnim mogućnostima kakve je pružala razvedena jadranska obala, Iliri su razvili taktiku borbe te su postali prava prijetnja za sve one koji plove Jadranom. No njihovi se relativno mali brodovi u izravnom sukobu nisu mogli mjeriti s rimskim brodovima. Iliri su poznavali nekoliko vrsta brodova, ali jedan tip brzoga ratnog broda lembe znamo iz podataka koje su donijeli Polibije i Apijan, kao i drugi pisci.

Polibijeva legija kako ju je on opisivao, bila je sastavljena od 4200 pješaka i 300 konjanika. Polibije navodi i standardni komplet od 4000 pješadija i 300 konjanika⁴⁹ te komplet od 4000 pješaka i 200 konjanika.⁵⁰ Uistinu, on nagađa da je katkad bilo i manje od 4000 pješaka po legiji.⁵¹ Legija se sastojala se od pet dijelova: teška pješadija nazvana *hastati*, *principes* i *triarii*; laka pješadija – *velites* i konjanici – *équités*, od kojih je svaki bio drukčije opremljen i imao

49 Polyb. 1.16.2.

50 Polyb. 111. 107.2

51 Polyb. VI. 21. 10.

je svoje specifično mjesto u legijskoj taktičnoj formaciji.⁵² Glavna snaga bile su 30 manipula (*manipuli*) teške pješadije te *velites* i *equites* koji su im pružali podršku.⁵³ Laka pješadija bila je smještena na sâm početak borbene linije, dok je konjaništvo bilo odvojeno na njezinim krilima. Organizacija legije dozvoljavala je samo jednu formaciju, *triplex acies*, s trima uzastopnim, relativno plitkim linijama, svaka s deset manipula – ove su se jedinice međusobno podupirale kako bi primijenile maksimalni pritisak na neprijatelja na početku. Dakle, legija je bila podijeljena horizontalno u tri linije, a okomito u manipule. Prvi je red imao 1200 *hastata* u deset manipula od 120, drugi red 1200 *principesa* organiziranih na isti način, treći red 600 *tirarija* također u deset manipula. *Hastati* su bili muškarci u cvijetu mladosti, *principesi* muškarci u najzrelijoj dobi, a *trarii* su bili stariji i iskusniji muškarci.⁶⁴ Od 4200 legionara, 3000 služilo je kao teška pješadija, preostalih 1200 služili su kao laka pješadija. Bili su poznati kao „nosači plašta“ (*velites*) jer nisu imali nikakav oklop. Pojam manipula, ili doslovnim značenjem „pregršt“, dolazi od sijena obješenog na šipku kao vojni barjak i samim time predstavlja vojnike koji pripadaju toj vojnoj jedinici. Usvajanje manipulame legije učinilo ju je osnovnom borbenom jedinicom rimske vojske. U manipuli su postojala dva satnika (*centurio*), svaki satnik je imao četiri podređena: zamjenika (*optio*), nositelja barjaka (*signifer*), trubadura (*tubicen*) i zapovjednika straže (*tesserarius*). *Optio* je stajao sa stražnje strane *centuria* i držao muškarce na mjestu, dok je *tesserarius* nadgledao noćnu stražu i bio odgovoran za slanje dnevnih izvidnica koje je dobivao ispisane na žetonima (*tessera*). Dva muškarca bila su birana za nosače zastave, no kako je očito postojao samo jedan barjak po manipuli, jedan od muškaraca bio je samo zamjena za slučaj da se nešto dogodi prvome nosaču. Dva satnika po manipuli postojala su zato što ona nikada nije smjela ostati bez vođe i zapovjednika. Jedan je bio *centurio prior* – prvi

52 Fields, 2012., 21.

53 Fields, 2012., 22.

kojeg su odabrali za poziciju – i on je bio odgovoran za zapovjedništvo u manipuli, a *centurio posterior* (onaj naknadno odabrani) bio je odgovoran samo ako bi prvi poginuo ili bio onemogućen. Sa 60 teških legionara (*hastati i principes*) pod jednim satnikom postojale su samo tri praktične formacije: tri duboko, šest duboko i 12 duboko. Bili su formirani udvostručavanjem prijašnje formacije. Klasična šest do deset formacija potvrđena je marširanjem šestorice jedan pored drugoga, a kada je 20 *velitesa* koji su bili u satništvu dodano, došli smo do standarda od osam muškaraca u redu. Kako bi muškarci u bitci imali dovoljno mjesta za koristiti oružje, imali su dubinu i širinu od 1,8 metara. Svaka legija imala je malu konjicu, od oko 300 muškaraca koji su bili podijeljeni u deset podjedinica (*turmae*). Tri su dekuriona bila imenovana za svaku turmu, od kojih je najveći bio *praefectus*. Svaki dekurion izabrao je svojeg *optia* kao zamjenika. *Turma* je najvjerojatnije bila podijeljena u tri reda po deset, svaku je vodio jedan *dekurio* i zatvarao *optio*. Ti su redovi zapravo bili samo podjedinice, a turma je funkcionirala kao jedna cjelina.

Podatci o ilirskoj vojsci vrlo su šturi, a dolaze dijelom iz povijesnih izvora koji donose vijesti o ratovanju Ilira sa susjednim narodima, a dijelom iz arheologije. Brojni su arheološki ostatci kao što su utvrđena naselja, gradine, na svim dijelovima ilirskog teritorija, velik broj mačeva, šljemova grčko-ilirskog tipa, kopalja i druge vojne opreme u grobovima ilirskih ratnika. U III. stoljeću pr. Kr. Agronova i Teutina kopnena pješadija za vrijeme Prvoga rimsko-ilirskog rata organizirana je u vrlo pokretljive brze jedinice, koje su dobro naoružane. Takve ilirske taktičke jedinice bile su sposobne za brze i iznenadne akcije. Iliri su također bili sposobni za opsadu gradova, kao što vidimo na primjeru opsade Fenike. Nakon Agronove smrti Teuta izdaje odobrenje privatnicima, ovlastivši ih da pljačkaju na koga god naiđu. Fenika je tada bila najbogatije

mjesto u Epiru i središte sve veće trgovine s Italijom. Prema Polibiju, Iliri su se zaustavili zbog zaliha u Feniki u Epiru.⁵⁴ Operacija je pripremljena putem veza uspostavljenih s galskim plaćenicima, kojih je bilo oko osam stotina, a bili su posada u Feniki, te se tako grad predao u ruke Ilira već u prvom naletu. Jedna je vojska stigla u pomoć i zauzela položaj na južnoj obali Bistrice, ali prema Polibiju su radi sigurnosti skinuli daske s mosta.⁵⁵ Epirani su saznali da stiže ilirski odred od 5000 ljudi kojim zapovijeda Skerdilajda te da prodiru prema jugu kroz prolaz Antigonije pa je to nagnalo Epirane da dio svojih snaga pošalju prema sjeveru kako bi osigurali grad.⁵⁶

U Feniki su Epirani postali nemarni i Iliri su uspjeli tijekom noći napustiti grad, prijeći rijeku nakon što su obnovili most, koji su napadači razrušili i zauzeli dobar položaj da bi izazvali borbu, koju su uspjeli dobiti sljedećeg dana.⁵⁷ Epirani su zatražili pomoć grčkih saveza, dok su Iliri, sa Skerdilajdom, napredovali u unutrašnjost prema Elelikranu.⁵⁸ Tu su se pripremali započeti boj sa Savezom i odabrali su pogodno mjesto, no tada je od Teute stiglo naređenje za povlačenjem, pod izgovorom da su neki Iliri prešli na stranu Dardanaca. Fenika je vraćena uz određenu cijenu, sa zatvorenjima i slobodnjacima. Robove i plijen stavili su na brodove, dok je vojska sa Skerdilajdom krenula sjeverno preko prijelaza u Antigoniju.

Što se tiče poznavanja ilirskog oružja, među pisanim vijestima najznačajniji je podatak koji nalazimo u rimskog pjesnika Enija koji je bio podrijetlom iz Mesapa, u okolici Taranta, a koji je u svojem djelu *Anali* (540, V) zapisao: *Jllyrici restant sicis sibirisque*

54 Polyb. 11.5.6.

55 Polyb. 11.5.9.

56 Polyb. 11.5.9.

57 Polyb. II.5.

58 Polyb. II.6.3.

potentes.⁵⁹ Arheolozi su siku (*sica*) identificirali kao zakrivljeni bodež ili kratki mač, a u Rimu se kratki krivi mač držao tipično ilirskim oružjem.

Od drugog oružja poznaju i bojni nož (dug 20 – 30 centimetara), bojnu sjekiru, luk, strijelu i mač.⁶⁰ Što se tiče naoružanja ilirskog ratnika, najvažniji je brončani šljem, koji se relativno često susreće u ilirskim grobovima.

Što se pak tiče ratovanja na moru, Iliri su poznavali nekoliko vrsta brodova, a jedan tip brzoga ratnog broda lembe znamo iz podataka koje je donio Polibije. On kaže: „Ali iste te noći stotinu lembe s ukrcanih pet tisuća Ilira doplovilo je da se iskrca blizu Mediona. Usidrivši se u zoru, iskricali su se potajno; formirali su poredak koji se u njih običava i napredovali su u nekoliko odreda prema Etolcima. Ovi su pak bili zbunjeni neočekivanom pojavom i smjelošću poteza, ali su bili nadahnuti samopouzdanjem i potpuno se uzdajući u svoje snage nisu se pokolebali. Podigli su veći dio svojih hoplita i konjice ispred svojeg položaja na ravnom zemljištu, a s dijelom konjice i lakim pješastvom požuriše zaposjesti uzvišenje ispred tabora, mjesto koje je po prirodi lako braniti. Međutim, Iliri, kojima su broj i zbijeni poredak dali neodoljivu težinu, iz prvog juriša odbacili su lako pješastvo i protjerali konjicu da se povuče s njihova položaja prema hoplitima.“⁶¹ Iz ovog zaključujemo da su Iliri dovoljno naoružani, pa i oklopljeni, tako da se mogu frontalno sukobiti s grčkim teškim pješastvom. Na nesreću, ni jedan izvor ne otkriva detalje njihova poretka. Znamo da je u 100 lembe bilo 5000 ilirskih ratnika, pa se iz toga zaključuje da su ti brodovi bili relativno mali, jer je u njih moglo stati svega pedesetak vojnika. Lembe nešto između opće kategorije broda i posebnog tipa broda. Grčka

⁵⁹ Stipčević, 1974., 170.

⁶⁰ Stipčević, 1974., 171.

⁶¹ Polyb. 11.3.2.

riječ *lembos* prvi se put pojavljuje u IV. stoljeću pr. Kr. kao ime malog broda koji je za sobom teglio trgovački brod od vremena kada su trgovački brodovi počeli sidriti na otvorenom moru. Prvi noviji spomen lembe jest opis Diodorove opsade Roda 305. g. pr. Kr. Demetrije koristi najizdržljiviju od njegovih lembe nakon što su na njega postavili kutije od debelih dasaka i napravili vratašca (*thirides*) koja se mogu zatvoriti, kako bi dovukli do bedema dalekometne katapulte i kretske strijelce da stalno uznemiruju branitelje i da ih spriječe da priđu visokim zidovima dok on priprema svoje strojeve za opsadu. Ovi su lembe prije bili otvorene adaptacije, lađa bez krova, ali sagrađene dovoljno izdržljivo da služe cilju.⁶² Ti bi lembe mogli biti veličine pentekontora (ratna lađa s pedeset vesala), prikazanog u odlomku Strabonove knjige (2.3.4.) gdje je opisano kako je Eudoks u svojem pokušaju da oplovi Afriku u II. stoljeću pr. Kr. sagrađio brod Jemb, velik kao pentekontor. U prvom punskom ratu za lembe je rečeno da je „normalno da se kreću ispred flote i izvještavaju o približavanju neprijatelja“, tj. koristili su ih kao izviđačke brodove.⁶³ Značajka bilo kojeg lembe prikazana je u dvama odlomcima: jednog je napisao Livije (32.32.9.), a drugog Polibije (18.1.), pri čemu obojica spominju nesretan slučaj, putovanje Filipa V. kojem je cilj bio sastati se s rimskim konzulom Flaminijem. Livije priča da je Filip otišao s „četiri lembe i s pristisom“. Pristis je naziv za morskog psa, koji upotrebljava i čije ime ukazuje na to da je bio napadačko oružje, a u tom smislu indikativna je paralelna Livijeva rečenica: „brod je imao kljun, a za druge se podrazumijevalo da ga nemaju“. Livije i drugdje spominje *armatum lembum*, brod s kljunom. Stoga u Vergilijevoj *Eneidi* (5.119–226) jedan od četiriju izabranih s broda zove se Pristis, a za njega je rečeno da je brz i opremljen s kljunom. Lemb je jednostavno ime koje pokriva širok spektar lakih ratnih brodova. Polibije ističe da se pristis općenito spominje s lembima i vrlo je vjerojatno da su to specijalizirane

62 Polyb. XVI. 2. 9.

63 Polyb. 1.53.9.

vrste općeg tipa, onih s kljunom, često pod širim imenom lemb.⁶⁴ Lemb je termin koji pokriva razne vrste brodova na vesla, koji su se koristili radi gusarenja na istočnoj obali Jadrana. Brzina i okretnost bili su glavni karakteristike za njihovu uporabu u smislu izviđačkih brodova na floti pa su bili brodovi manje težine.⁶⁵ Najmanji su bili korisni za prijevoz hitne pošte i časnika flote. Na najvećima je veslalo po dvadeset i pet ljudi sa svake strane, a na najmanjima po osmorica veslača.⁶⁶

4. PRVI RIMSKO-ILIRSKI RAT

Rimsko uplitanje u prilike na istočnojadranskoj obali povezano je s usponom ilirske moći. Kralj Agron 231. g. pr. Kr. prisilio je na podložnost gotovo sve jadranske Grke, povezao se s Makedonijom i uspješno upleo u grčke sukobe. Procvalo je i ilirsko gusarstvo, što se sudarilo s interesima rimskih trgovaca. Nakon Agronove smrti, u ime maloljetnoga posinka Pinesa zavladała je Teuta (231. – 228. g. pr. Kr.). Naime, nakon smrti kralja Agrona kraljica Teuta dopustila je Ilirima gusarstvo pod pritiskom ilirskih poglavara. Iliri su često napadali italske i grčke trgovačke lađe i tako nanosili štetu i italiskim i grčkim trgovcima. Dopuštala je ilirske gusarske napade sve do obala Peloponeza i krenula u osvajačke pohode prema Grčkoj. Osvojila je Feniku, tada najbogatije mjesto u Epiru. Udarila je i na posljednju slobodnu grčku koloniju na istočnoj obali Jadrana, Issu (današnji Vis), koja se za pomoć obratila Rimljanima. Rimski je senat uputio na Teutin dvor dvojicu poslanika, braću Gaja i Lucija Korunkanija, koji su od kraljice zatražili da Ilirima zabrani pljačkaške napade na tuđe brodove i prekine opsadu Isse. Međutim, kraljica je odvrtila da svojim podanicima ne može zabraniti gusarenje. Kad joj je jedan od poslanika uzbuđeno rekao da će Rimljani znati popraviti ilirske zakone, Teuta je to doživjela kao

64 Morrison, 1996., 264

65 Morrison, 1996., 265.

66 Morrison, 1996., 265.

osobnu uvredu i dala ga je ubiti. To je poslužilo kao povod za izbijanje Prvoga ilirskog rata (229. – 228. g. pr. Kr.). Teuta, nažalost, nije znala sačuvati onakvu državu kakvu je naslijedila od Agrona. Pod pritiskom nezadovoljenih plemenskih poglavara dopustila je gusarenje. Prva joj je mjera bila da izda odobrenja privatnicima, ovlastivši ih da pljačkaju na koga god naidu; potom je sakupila flotu i vojnu silu veću od prethodne te je izdala opće upute vođama da svaku zemlju drže neprijateljskom. Možda da bi smirila nezadovoljne plemenske poglavare, poduzela je već 230. g. pr. Kr. prvi ratni pohod protiv Grka. Njezina je mornarica napala Elidu i Meseniju,⁶⁷ pokrajine na Peloponezu. Na putu kući zaustavili su se zbog zaliha u Feniki u Epiru. Kada su se iskrcali, Iliri su bez borbe osvojili epirski grad Fenike, jer su se prethodno bili dogovorili s osamsto galskih plaćenika koji su branili grad. Jedna je vojska stigla u pomoć i zauzela položaj na južnoj obali Bistrice, ali iz opreza, precizira Polibije, skinula je daske s mosta koji se nalazio na spomenutoj rijeci. Epiramma je tada javljeno da dolazi ilirski odred s pet tisuća ljudi, kojim zapovijeda Skerdilajda, možda Agronov brat, ali sigurno član kraljevske obitelji.⁶⁸ Ta je jedinica došla kopnenim putem, duž Aoja sve do Tepelena, a potom je prodrla u dolinu Drina usjecima koji čuvaju ulaz u nizinu.

Dužnosnici kojima je Senat naredio pokretanje ekspedicije bili su konzuli 229. g. pr. Kr. Gnej Fulvije Centumal i Aulo Postumije. Teuta je ratne akcije započela 229. g. pr. Kr. napadom na Dirahij i Korkiru. Gradovi su uspjeli odoljeti prvom valu ilirskog napada dovoljno dugo da s Apolonijom pozovu u pomoć Ahejsku i Etolsku ligu. Lige su doista poslale pomoć, i to mornaricu, koja ipak nije uspjela doći do opsjednutih gradova jer su je Iliri, udruženi s Akamancima, kod otoka Paksa presreli i porazili. Ubrzo potom Korkira je popustila i u svoj grad primila ilirski garnizon pod Demetrijem

67 Polyb. *Hist.* II. 5. 1.

68 Šasel Kos, 2005., 263.

Farskim. U to vrijeme konzuli kreću u rat. Gnej Fulvije isplovio je iz Brundizija s 200 brodova, dok je njegov konzularni kolega, Aulo Postumije, nedugo nakon njegova odlaska, transportnim brodovima prebacio 20 000 pješaka i 2000 konjanika na područje oko grada Apolonije. Fulvije je u prvome redu krenuo prema Korkiri, a kada je onamo stigao, Demetrije, zapovjednik ilirskog garnizona, odlučio je izdati ilirsku državu i otok predao konzulu. Otada pa sve do kraja Prvoga ilirskog rata nastupao je kao rimski savjetnik i vodič. Korkiru je Fulvije primio pod zaštitu Rimljana, a ubrzo nakon toga i Apoloniju gdje su konzuli, prije odlaska iz Brundizija, dogovorili udružiti svoje snage. Ratne operacije nastavili su u zaleđu Apolonije gdje su pokorili Ardijejece, a pod zaštitu Rimljana primili su građane Dirahija te plemena Partina i Atintana.

Iliri preko noći prelaze rijeku Bistricu i pobjeđuju Epirane, čiji preživjeli bježe u Atintaniju. Epirani su u pomoć pozvali dva saveza, etolski i ahejski, koji su odaslali vojsku koja je zauzela položaj nasuprot Ilirima, ali je njih pozvao neki Teutin izaslanik natrag zbog već spomenutih poteškoća na dardanskoj granici. Kad je poharao Epir, Skerdilajda zaključuje primirje s Epiranima. U zamjenu za otkupninu, Epirani dobivaju oslobođenje slobodnih ljudi i grada Fenike, dok Iliri ukrcavaju na svoje lembe robove i sav plijen oduzet neprijatelju. Dio vojske ide morem, a glavnina sa Skerdilajdom ide putem kroz unutrašnjost. Tada Epirani mijenjaju savezništva. Šalju poslanstvo kraljici Teuti i zaključuju savez s Ilirima, a Akamanci koji su uspostavili državu na sjeverozapadu, priključuju se tome savezu.⁶⁹ Rezultat je značajan za Teutino kraljevstvo. Epirani odjednom napuštaju cijelu južnu Iliriju koju su držali od prije 280. g. pr. Kr., što će postaviti problem reorganizacije tih područja na političkom planu. Preko krajeva Amantina i Atintana, došao je red na Ilire da prodru u Epir, sve dok nisu zauzeli jedan od najvećih gradova te države. Iliri su na kraju naveli susjede da s

⁶⁹ Polyb. *Hist* II. 6. 7.

njima sklope savez. Teuta je tada nastavila svoju ekspanzivnu politiku, usmjerujući svoje napore prema slobodnim grčkim kolonijama na ilirskoj obali i otocima. Polibije⁷⁰ općenito tvrdi da je Prvi rimsko-ilirski rat počeo zbog toga što su Iliri već dugo gusarenjem ometali plovidbu trgovačkih brodova, te da su zbog toga golemu štetu trpjeli i rimski trgovci koji su bili izloženi pljački, zarobljavanju i ubojstvu. Wilkes⁷¹ tvrdi da kada je Teuta zauzela Feniku koja je bila najbogatije mjesto u Epiru i središte sve veće trgovine s Italijom, ilirsko je miješanje u tu trgovinu dovelo do Prvoga rimsko-ilirskog rata. Philip de Souza⁷² tvrdi da je primarni motiv rimske intervencije bila zaštita talijanskih trgovaca od ilirskih pirata. On drži da je Polibije upravo na to mislio jer se nije dugo moglo razlikovati piratstvo i gusarstvo.

Piratstvo je neovlašteno nasilje na moru ili drugim prometnim putovima, najčešće iz koristoljublja. Staro je zacijelo kao trgovina i plovidba. Čim se roba počela razmjenjivati i prenositi iz mjesta u mjesto, našlo se ljudi koji su presretali brodove i oduzimali im robu. Piratstvo uvijek slijedi trgovinu i najrazvijenije je ondje gdje je najbogatiji plijen. Naime, za razliku od piratstva, gusarstvo⁷³ je nasilje na moru po ovlaštenju jedne države. Gusarima ili gusarskim brodovima nazivane su osobe i njihovi privatni brodovi koji su bili ovlašteni na temelju punomoći suverena sudjelovati u oružanim akcijama protiv drugih brodova. Zauzvrat bi plijen koji bi zahvatili pripadao jednako državi koja ih je ovlastila i gusarskom brodu. Pirati su, dakle, djelovali u vlastitom interesu, a gusari su bili u službi određene države ili vlade. Kada je Teuta sa svojom ilirskom vojskom željela zaposjesti koloniju Issu, koja joj se jedina nije htjela pokoriti, Issa je, svjesna da se više ne može osloniti na pomoć Grka iz matične zemlje, potražila zaštitu u novoj vojnoj sili koja je u to

70 Polyb. *Hist.* II. 8. 5.

71 Wilkes, 2001., 173.

72 De Souza, 2002., 78.

73 POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, sv. 2, 1975, s. v. Gusarstvo.

doba postajala sve prisutnija – Rimu.⁷⁴ Bio je to sudbonosni potez koji je ubrzo doveo do rimske intervencije. Apijan kaže: „Kada je ostatku Jadrana zaprijetio svojom flotom, otok Issa zatražio je pomoć Rimljana.“⁷⁵ Prema Matijašiću, te dvije verzije vjerojatno se dopunjuju: Polibije navodi uzroke, a Apijan povod za rat, jer su issejske pritužbe u Rimu mogle pronaći vrlo plodno tlo s obzirom na to da su i jedni i drugi trpjeli štetu zbog gusara. Dion Kasije⁷⁶ donosi oba ta razloga zajedno, što je još jedan dokaz da ih valja zajedno promatrati; on tvrdi da je između Isse i Rima postojao savez o prijateljstvu i uzajamnom pomaganju, što je bilo formalno pokriće za traženje i pružanje pomoći. Šašel Kos drži da issejska žalba možda ne bi bila dovoljna da prisili Senat da pošalje poslanike da grad nije imao najviši strateški položaj za sve one koji plove Jadranom te stoga moraju napraviti barem neki politički utjecaj. Njegova mu se ekonomska važnost svakako treba priznati u smislu pomorskog prometa, idealno je smješten i za trgovanje s Rimom, a s druge strane Ilirskim Kraljevstvom, Dalmacijom i Liburnijom. Šašel Kos drži da Prvi rimsko-ilirski rat predstavlja prvi korak Rimske Republike u osvajanju mediteranskog svijeta i trebao bi se pojasniti u terminima rimske ekspanzivne politike imperijalizma. Polibije⁷⁷ piše da je neposredno prije početka Prvoga rimsko-ilirskog rata, zbog već ranijih pritužbi koje su dopirale do rimske vlasti, rimski Senat uputio tada dva poslanika, braću Gaja i Lucija Korunkanija, na ilirski dvor kako bi istražili istinitost optužbi italjskih trgovaca protiv Ilira. Poslanici su došli Teuti kada je ona s vojskom opsjedala Issu, koja je odbila podrediti se.⁷⁸ Primila je i saslušala braću Korunkanije te im odgovorila kako će se pobrinuti da Rimljani ne trpe štetu na javnoj razini (tj. od Teutine države), ali da svojim podanicima ne može zabraniti da privatno na moru stječu korist, tj.

74 App. *Illyr.* 7.

75 App. *Illyr.* 7.

76 Cassius Dio, *Hist. fr.* 49, 1–3; Zonaras, *Epit.* 8, 19.

77 Polyb. *Hist.* II. 8. 4

78 Polyb. *Hist.* II. 8. 6.

presreću i pljačkaju brodove. Drugim riječima, postojalo je svojevrsno običajno pravo koje Teuta nije mogla ukinuti, a da time ne poremeti unutarnje odnose u svojem kraljevstvu: s rimskoga gledišta, činilo se da nema potpun nadzor nad svojim podanicima. Mlađi joj je brat uvrijeđeno odgovorio: „Teuta, Rimljani imaju običaj da država kažnjava privatna zlodjela i pomaže oštećenima. Pokušat ćemo i mi s Božjom voljom da te veoma brzo primoramo da izmijeniš zakonska prava kraljeva prema Ilirima.”⁷⁹ On je time zapravo izvrnuo značenje njezina objašnjenja. Mlađi od poslanika ponašao se prema njoj vrlo arogantno i svojim je riječima uvrijedio Teutu koja je, postupajući baš kao žena, kako kaže Polibije, naredila njezino ubojstvo, što je Rimu poslužilo kao povod za pokretanje prve rimske intervencije protiv ilirske države. Kad je vijest o ubojstvu stigla u Rim, odmah su prikupljanjem legija i brodova započele pripreme za vojni pohod. Polibije to stavlja u 230. g. pr. Kr., a Apijanova verzija razlikuje se u jednome bitnom detalju, kao što je istaknuto na samom početku: Agronovu smrt stavlja upravo u tu godinu jer je, kaže, upravo on započeo opsadu Isse te je rimsko izaslanstvo bilo upućeno njemu. Prema Apijanu: „Ilirski laki brodovi napali su izaslanike dok su plovili i ubili Klempora, isejskog poslanika, te Rimljanina Korunkanija; ostali su se spasili bijegom.” Te su dvije verzije dosljedne u odnosu na uzroke i povode: ako se radilo o issejskoj pritužbi, logično je da i jedan Issejac bude u izaslanstvu, dok Polibije ne spominje issejskog predstavnika.⁸⁰

Treća je inačica Dionova (49, 1–3), prema kojoj je Agron opsjeo Issu, ali je preminuo prije negoli je izaslanstvo stiglo, tako da je njegova suparnica bila Teuta. Prema njegovim riječima, ona je dala ubiti jednoga izaslanika, a zarobila je drugu dvojicu. Nakon toga, Rimljani su upali u Iliriju kopnom i morem. Vjeruje se da je Teuta nastavila Agronovu politiku savezništva s Makedonijom pa je tako

79 Polyb. *Hist.* II. 8. 9.

80 Matijašić, 2009., 88.

i djelovala, vjerujući u makedonsku zaštitu u slučaju rimskoga napada, koji se dogodio ubrzo nakon opisanih događaja.⁸¹ Teuta je pokušala izgladiti nastali spor, pa je u tu svrhu poslala i poslanstvo u Rim, ali nije odustajala ni od opsjedanja Isse ni od namjere da podčini ostale grčke kolonije na Jadranu i u Jonskom moru. Sljedeće 229. g. pr. Kr., u proljeće, Teuta je opremila velik broj lemba i podijelila ih u dvije skupine: jedna se uputila na jug prema Korkiri, a druga se zaustavila u luci Dirahij, navodno kako bi se snabdjeli vodom i hranom, a zapravo da podmuklo napadnu i osvoje grad.⁸² Apijanovo⁸³ se kazivanje razlikuje jer je, za njega, još Agron postao gospodarom Korkire, Dirahija, Fara, kao i dijela Ilirskog Kraljevstva koji su posjedovali Pir i njegovi nasljednici. Ne može se birati između dvaju različitih prikaza i čini se da bi pretpostavka kako je te gradove najprije osvojio Agron pa su se onda osamostalili, a potom ih Teuta iznova pokušala zauzeti, bila loša metoda rada. S dva neznatna različita datuma prenosi se ista priča. Prema Polibiju,⁸⁴ kako Iliri nisu uspjeli osvojiti Dirahij, krenuli su u pohod prema Korkiri. Izvršivši upečatljivo iskrcavanje, počeli su s opsadom grada. S obzirom na to da su se našli u velikoj nevolji, Korkirani su uputili poslanstva Ahejcima i Etoljanima i istodobno građanima Apolonije i Dirahija.⁸⁵ Njihovoj molbi odazvali su se samo Ahejci koji su poslali deset teških ahejskih ratnih lađa protiv Ilira.¹ Pomorska bitka između Ahejaca i ilirske flote, na čijoj se strani našlo i sedam ratnih brodova Akamanaca, odigrala se kod otoka Paksa,⁸⁶ nedaleko od Krfa. Prema Polibiju, Iliri su spojili po četiri lembe i sukobljavali se s neprijateljima, svoje brodove nisu štedjeli, već su strane okretali neprijateljima i ovima olakšavali napade. Kada bi neprijateljski brodovi tijekom napada oštetili njihove brodove, ostajali bi prednjim krajevima vezani uz njih i našli bi se u teškoj

81 App. *Illyr.* 7.

82 Polby. *Hist.* 11.9.3

83 Appy. *Hlyr.* I.

84 Polby. *Hist.* II. 9. 7.

85 Polyb. *Hist.* 11. 9. 12.

86 Polby. *Hist.* II. 10.2.

situaciji jer bi im se sve ilirske lađe pričvrstili za njih. Iliri su tako uskakali na palube ahejskih brodova i zahvaljujući svojoj nadmoći lako ih osvajali: tako su zarobili četiri trijere i potopili jednu penteru s cijelom posadom na kojem je plovio Margo iz Karineje,⁸⁷ čovjek koji je do svoje smrti služio ahejski savez utopio se s posadom. On je bio jedan od utemeljitelja ahejskog saveza i najvjerojatnije glavni zapovjednik flote u bitki kod Paksa. Iliri su osvojili Korkiru i njemu su ostavili zapovjednika Demetrija Farskog. Prema Apijan-u, on je bio Agronov upravitelj Fara i vjerojatno zapovjednik ilirske flote. I prema Polibiju Korkira je bila pod Agronovom vlašću, a Demetrije njezin upravitelj prema Agronovoj odluci. Tada su Iliri ponovno krenuli prema Dirahiju. Iliri su tako zagospodarili gotovo cijelom obalnom crtom sjeverno od Korintskog zaljeva, uključujući i morske pravce do Sicilije i Italije preko Korkire.⁸⁸

U to doba 229. g. pr. Kr Rimljani su se uvelike pripremali za napad na Ilire. Konzul Gnej Fulvije Centumal⁸⁹ pokrenuo je rimsku mornaricu od 200 lađa iz Rima i krenuo prema Korkiri. Njegov je plan bio ploviti ravno za Korkiru, jer je pretpostavio da će zateći još neodlučen ishod opsade. No kada je ustanovio da je za to prekasno, svejedno je odlučio ploviti do otoka, jer je želio doznati točne činjenice o tome što se ondje dogodilo i provjeriti iskrenost ponuda koje je uputio Demetrije Farski. Demetrije, koji se našao u nemilosti kod Teute i bojeći se što bi mu ona mogla napraviti, poslao je poruke u Rim, nudeći da će im predati i grad i sve drugo za što je bio ovlašten. Drugi konzul, Lucije Postumije Albin, bio je na čelu kopnene vojske koja se transportnim brodovima prebacivala u Apoloniju; Polibije tvrdi da je Postumije imao 20 000 pješaka i 2000 konjanika i iz Brundizija se uputio prema moru. Kada je konzul Gnej Fulvije Centumal došao u Korkiru, oni su se obradovali i u dogovoru s

87 Polyb. *Hist.* II. 10.8.

88 Wilkes, 2001., 174.

89 Polyb. *Hist.* II. 11. 1.

Demetrijom Farskim izručili mu ilirski garnizon. Kako se izrazio Polibije, Korkira tada ulazi „pod vjeru (*pistis*) Rimljana“.⁹⁰ Rimljani su sklopili ugovor o prijateljstvu s Korkiranima i s Demetrijom krenuli prema Apoloniji. U to se vrijeme Postumije prebacio sa svojom kopnenom vojskom pa kada su istodobno obje vojske došle do Apolonije, građani su ih primili i stavili se pod rimsku zaštitu. Apolonija se stavlja „pod skrbništvo (*epitrope*) Rima“.⁹¹ Zajedno su se uputili prema Dirahiju koji su još opsjedali Teutini Ardijejci, ali su se oni razbježali kada se rimska vojska i mornarica približila gradu. Rimljani su Dirahij također uzeli pod svoju zaštitu, a zatim su se uputili prema unutrašnjosti „putem pokoravajući Ardijejce“. Taj izraz zahtijeva pojašnjenje, jer ne može biti govora o podvrgavanju cijeloga plemena. Točno je da se, u mirovnim ugovoru na kraju rata i određivanju rimskog protektorata, Ardijejci nigdje ne spominju, ili su pali pod vlast Demetrija Farskog, što je najvjerojatnije.

Konzuli su ubrzo došli i u sukob s Teutom ispred Isse, koju je ona opsjedala. Po dolasku konzula, panično je digla opsadu otoka i pobjegla u Risan nakon čega su Fulvije i Postumije primili Issu, kao i ostale oslobođene gradove, pod zaštitu Rima. Gnej Fulvije potom se vratio u Rim s većinom obiju vojski, dok je Postumije (kojemu je ostalo 40 brodova) podigao vojsku iz gradova u susjedstvu i prezimio u Dirahiju kako bi čuvao Ardijejce i ostala plemena koja su se stavila pod zaštitu Rima. U rano proljeće 228. g. pr. Kr. Teuta je zatražila mir. Uputila je Rimljanima izaslanike koji su u njezino ime zamolili bezuvjetni mir, vratila je zarobljenike, ispričala se zbog zbivanja u vrijeme Agronove vladavine te je pristala platiti tribut.

Glavne odrednice mirovnog ugovora između Teute i Rimljana bile su takve da je Rim pod svojim protektoratom zadržao one gra-

⁹⁰ Polyb. *Hist.* II. 7. 5.

⁹¹ Polyb. *Hist.* U. 11.7.

dove i narode koje je prihvatio pod zaštitu tijekom Prvoga ilirskog rata: Korkiru, Apoloniju, Dirahij, Issu te Partine, Atintane i Ardi-jejce. Time je pod svoj nadzor stavio dva trgovačka puta koja vode od jadranske obale prema istoku – dolinu rijeke Skumbi (područje Partina) i dolinu srednjeg toka rijeke Aoja (područje Atintana). Te-uta je morala abdicirati u korist Pinesa, a Rimljani su njemu ostavili samo izvorno matično ardijejsko područje. Ilirska kraljevina stavljena je djelomično pod kontrolu Rima, grčke kolonije na ilirskoj obali zadržale su autonomiju, ali pod rimskom vlasti. Jedna od važnih odrednica bila je da ilirske lađe ne smiju ploviti naoružane južnije od Isse.

Osoba koja se najviše veže uz ovaj rat je bio Demetrije Faranin. On je za vrijeme Prvoga rimsko-ilirskog rata, predviđevši poraz kraljice Teute, prešao na stranu Rima i postao njihov saveznik. Predao je Rimljanima Korkiru bez borbe te je nakon završetka rata, kao nagrada za svoje postupke, postao vladarem u rodnom Farosu i još nekim posjedima na kopnu.

5. Zaključak

S dolaskom Agrona na vlast 231. g. pr. Kr. otvara se najslavnija stranica ilirske povijesti. Agronova kraljevina najznačajnija je politička zajednica ne samo po veličini teritorija koji je tada ujedinjavala pod istom vlašću nego i po vojnoj snazi koju je razvila kako na moru tako i na kopnu. Agron je na povijesnu scenu stupio kao saveznik makedonskog kralja Demetrija II. u ratu protiv Etolske lige koja je napadala Epirsko Kraljevstvo. U bitci kod Mediona pobijedio je jaki Etolski savez te je to bila jedna od najsajnijih pobjeda Ilira nad jednom grčkom vojskom i znatno je povećala prestiž ilirskog oružja u očima Grka i Makedonaca. Agronova iznenadna smrt bila je veliki udarac za ilirsku državu, jer je on svojom ener-

gičnom unutrašnjom politikom uspio ograničiti vlast pojedinih plemenskih poglavica i time stvoriti preduvjete za šire uključivanje svoje države u međunarodnu politiku. Na prijestolje dolazi njegova žena Teuta, regentkinja u ime malodobnog sina Pinesa. Ušla je u povijest kao jedna od malobrojnih žena-vladarica, kao i gubitnica s nadirućim Rimljanima. Sva tri nama poznata izvora opisuju Teutu, iako s različitom količinom detalja, kao samovoljnu, naglu i iracionalnu ženu koja svoje riječi i djela ne promišlja dovoljno. To je stereotip koji se u rimskoj historiografiji odnosi na tip helenističkog, istočnjačkog vladara (ne samo žene na takvom položaju) i na Ilire u cjelini. Kada je najprije zauzela Feniku, glavni grad Epira, gdje su se nalazili italski trgovci, ostavila je snažan dojam na Rim. Tomu je pridonio i njezin napad na Issu, koja joj se nije htjela pokoriti i koja je potražila pomoć Rima. Tada je došlo do rimske intervencije koja predstavlja prvi korak rimskog nadiranja na Balkan i Istok te je s pravom privukla pozornost antičkih i suvremenih povjesničara. Neprijeporno je da je Teutino kraljevstvo ugovorom iz 228. g. pr. Kr. primilo težak udarac. Ono je u kratkom vremenu preraslo u silu vrijednu uvažavanja. Rimska ga intervencija dijeli u tri dijela te je Rim uvijek spreman vratiti trupe koje je vrlo brzo odveo 228 g. pr. Kr. Poslije Prvoga rimsko-ilirskog rata Rim nije na istočnome Jadranu ostavio neke vojne postrojbe u obliku stalnih posada, već su se mornarica i kopnena vojska nakon nekog vremena povukle u Italiju. Sklopljeni ugovori o savezu s pojedinim zajednicama i gradovima pružali su im zaštitu, ali u slučaju opasnosti nisu mogli računati na brzu intervenciju rimske vojske. Oni koji su se stavili pod zaštitu rimske države bili su svojevrсни saveznici, ali ugovor o savezu nije bio tipski, jednoličan, već su postojali raznoliki uvjeti.

Osoba koja je izbila u prvi plan ilirske političke scene bio je Grk Demetrije Farski, čovjek velikih diplomatskih sposobnosti koji je na vrijeme znao prijeći na stranu Rima kad je uvidio da je

Teutina stvar propala. Demetrija Farskog nalazimo kao Agronova, odnosno Teutina vojnog zapovjednika, u Farosu i na Korkiri, a zatim izdaje Teutu Rimljanima od kojih dobiva veliku dužnost – da u njihovo ime upravlja dijelom ardijejske države koji su osvojili te da nadzire Teutu i Pinesa. Rimljani su na dijelu istočne obale Jadrana, od otprilike Neretve do Korkire, uspostavili svojevrsan protektorat, koji je pretpostavljao labav nadzor i zaštitu u slučaju potrebe. Prvi rimsko-ilirski rat predstavljao je prvi prodor rimske vojske i mornarice istočno od Apeninskog poluotoka te su Rimljani od tada stalno prisutni na tom dijelu, a osobito zbog interesa u Makedoniji.

Izvori i prijevodi

APIJAN

Rimska Ilirija od Apijana Aleksandrijskog, prijevod: Ante Starčević, *Arkiv za povjesnicu jugoslavensku*, knj. VII., Zagreb, 1863.

http://penelope.uchicago.edu/Thaver/E/Roman/Texts/Appian/Introduction*.html

POLIBIJE

Polibije, *Historije II*, prevela i priredila Marijana Rici, Matica srpska, Novi Sad, 1988.

http://penelope.uchicago.edu/Thaver/E/Roman/Texts/Polybius/Introduction*.html

DION KASIJE

[http://penelope.uchicago.edu/Thaver/E/Roman/Texts/Cassius Dio/Introduction*.html](http://penelope.uchicago.edu/Thaver/E/Roman/Texts/Cassius%20Dio/Introduction*.html)

Literatura

Pierre CABANES, *Iliri od Bardileja do Gencija*, Zagreb, 2002.

Philip DE SOUZA, *Piracy in Greaco Roman World*, Cambridge, 2002.

Nic FIELDS, *Roman Republican Legionary 298-105 BC*, Oxford, 2012.

Nikolaj Aleksandrovič MAŠKIN, *Povijest starog Rima*, Beograd, 1982.

Robert MATIJAŠIĆ, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb, 2009.

John Sinclair MORRISON, *Greek and Roman Oared Warship*, Oxford, 1996.

Fanula PAPAZOGLU, *Porijeklo i razvoj ilirske države*, *Godišnjak Centar za balkanološka ispitivanja* 5/3, Sarajevo, 1967., 123–144.

POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, *Jugoslavenski leksikografski zavod*, Zagreb, 1983.

Aleksandar STIPČEVIĆ, *Iliri, povijest, život, kultura*, Zagreb, 1974.

Marjeta ŠAŠEL - KOS, *Appian and Illyricum*, Ljubljana, 2005.

John WILKES, *Iliri*, Split, 2001.

Penelopa, 1894. Bela Čikoš Sesija